

УДК 657

Кірей О.С.

*кандидат економічних наук, асистент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПЕРЕДУМОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧОГО КАПІТАЛУ В МАЛОМУ БІЗНЕСІ

BACKGROUND PRODUCTION CAPITAL IMPROVEMENT OF ACCOUNTING IN SMALL BUSINESS

АНОТАЦІЯ

Досліджено передумови удосконалення обліку активів малого бізнесу. Зокрема, звернуто увагу на такі аспекти фінансового обліку, як амортизація, облік нематеріальних активів, визнання в якості капіталу результатів інтелектуальної праці.

Ключові слова: бухгалтерський облік, малий бізнес, нематеріальні активи, інтелектуальний капітал, реструктуризація активів.

АННОТАЦИЯ

Исследованы предпосылки усовершенствования учета активов в малом бизнесе. В частности, обращено внимание на такие аспекты финансового учета, как амортизация и учет нематериальных активов, признание в качестве оборотных активов результатов интеллектуального труда.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, малый бизнес, нематериальные активы, интеллектуальный капитал, реструктуризация активов.

ANNOTATION

This paper is devoted to grounding conditions improve accounting in small business. In particular, pay attention to aspects such as amortization, accounting for intangible assets, valuation of intellectual labor.

Key words: accounting, small business, intangible assets, intellectual capital, restructuring of assets.

Постановка проблеми. В умовах погіршення соціально-економічного становища в країні зростає необхідність розробки шляхів, засобів та умов для стимулювання економічної активності населення в сфері малого підприємництва. Спрямування ресурсів на розвиток малого бізнесу, забезпечення його підтримки на всіх рівнях державної влади та управління переслідує соціально-значущу мету – сформувати передумови для набуття приватною власністю якостей основного фактору політичної та соціально-економічної стабільності внутрішнього життя держави.

Створення вигідних та прозорих умов для ведення підприємницької діяльності виявило себе ефективним засобом підвищення добробуту економічно активного населення в практиці багатьох країн світу. Проте шлях розвитку вітчизняного бізнесу є нелегким у зв'язку з впливом ряду факторів, які можна розподілити на дві групи – економічні та суспільні. До числа перших відносяться: посилення фіскального тиску на підприємців та роботодавців, завищення вартості позикового капіталу для капітальних інвестицій та фінансування операційної діяльності, залежність від цін на імпортовану сировину, товари (послуги). До числа других фак-

торів відносяться: пасивності, невпевненості у власних силах, відсутність базових економічних та правових знань, які є необхідними для ведення підприємницької діяльності, а також відсутність бажання їх здобувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню загальних проблем обліку та формування фінансової звітності підприємств малого бізнесу присвячено праці: Бабич В.В., Баланди А.Л., Бланка А.І., Бризгаліна О.В., Вербецької Л.В., Вишневського В.П., Дем'яненка М.Я., Кірейцева Г.Г., Кіндрацької Л.М., Коцупатрого М.М., Михайлова М.Г., Полятикіної М.С., Славкової О.П., Сопко В.В., Швець В.Г. та інші. Характерною рисою сучасного облікового дискурсу є дослідження проблем диференціації методології обліку на підприємствах різних масштабів бізнесу: особливостям обліку саме в малому підприємстві присвячено дослідження таких науковців як Андрущенко Г.О., Герасим П.М., Хмельюк А.В., Пожидаєва М.А. та інші.

Мета статті полягає в оцінці потреби та визначенні шляхів удосконалення окремих елементів обліку оборотних активів малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах ринкова діяльність підприємств пов'язана з певним рівнем невизначеності, ризику, турбулентністю факторів маркетингового середовища. Успіх підприємств у таких умовах залежить не тільки від удосконалення внутрішньогосподарської діяльності але, насамперед від того, як вони зуміють пристосуватися до динамічного зовнішнього маркетингового середовища [1, с. 7]. Підприємство у своїй діяльності може бути зорієнтованим на різні об'єкти, використовувати різні засоби досягнення мети. Залежно від цього розрізняють збутовий та маркетинговий підходи до управління підприємством [2, с. 6]. Тому необхідність активного використання підприємствами малого бізнесу інструментів маркетингу зумовлена сучасними характеристиками конкурентного середовища, які влучно характеризує Корж М.В.: «В сучасних умовах випуск високоякісної продукції є необхідною, але недостатньою умовою для досягнення підприємством успі-

ху на ринку. Для оптимізації вищезазначеної мети необхідно проробити такі питання, як визначення вимог потенційних споживачів, вибір часу, місця й умов здійснення угоди, тобто продавець повинний запропонувати покупцю в конкретний момент тільки той товар, який щонайкраще задовольнить існуючу потребу останнього. Цим можна пояснити причину, з якої запропонований покупцям високоякісний товар не знаходить збуту» [3, с. 15-16].

На сьогодні розвиток інформаційних мережевих технологій дозволяє забезпечити виконання зазначених Корж М.В. вимог малим підприємством, а також здійснювати пошук та приваблення споживачів продукції, долаючи, в першу чергу, територіальні та соціокультурні перешкоди. Тому для підприємства підвищується функціональне значення нематеріальних активів [4] та інтелектуального капіталу – сукупності знань, інформації, досвіду, кваліфікації і мотивації персоналу, організаційних можливостей, каналів і технологій комунікації, здатних створювати додаткову вартість і сприяти забезпеченню конкурентних переваг комерційної організації на ринку [5, с. 6], які відіграють все більшу роль в процесі приваблення та обслуговування споживачів – а у випадку з невиробничою сферою і в процесі надання послуг – основоположне значення. Складається ситуація в якій використовувани суб'єктами господарювання засоби електронної комерції, призначені для взаємодії з бізнесом (B2B) та споживачами (B2C або C2B) [6, 7] формують інформаційний механізм збуту продукції, результати функціонування якого безпосередньо впливають на ефективність комерційної діяльності суб'єкта господарювання. Ефективна система збуту відіграє одну з визначальних ролей для результату оцінки ринкової вартості бізнесу.

Проте, на практиці нерідко трапляється ситуація коли суб'єкти малого бізнесу (зокрема, фізичні особи-підприємці) не зазначають в активі балансу всіх засобів виробництва, що регулярно використовуються ними в процесі ведення господарської діяльності, наприклад: власні засоби електронної комерції (веб-сайт, інтернет-магазин), створені для їх наповнення об'єкти інтелектуальної власності – графіка (фото продукції) та тексти (інформаційного та рекламного змісту), бази даних (інформації про клієнтів, постачальників, партнерів), методологічні матеріали. Описана ситуація характерна для малих підприємств сфери юридичних послуг. Під час аналізу фінансової звітності кількох вітчизняних юридичних агенцій встановлено недостатність інформації для реальної оцінки вартості активів підприємства. Так, одним із них у активі балансу вказуються лише кошти, які перебувають на розрахунковому рахунку, а в пасиві балансу – така ж сума в рядку 350 («Нерозподілений прибуток»), поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом та з оплати праці. При цьому, у звіті про фінансові

результати сума усіх витрат (рядок 125), практично дорівнює доходу від реалізації продукції (рядок 010).

За результатами аналізу умов операційної діяльності встановлено, що:

- основними статтями витрат є орендна плата та фонд заробітної платні;
 - частина витрат спрямовується на придбання платних інформаційних продуктів;
 - підприємство забезпечене необхідною оргтехнікою: комп'ютерами, що підключені до мережі Інтернет (програмне забезпечення – є ліцензійним), принтерами, сканерами, засобами цифрового та мобільного зв'язку (телефони, відеокамери, мікрофони, гучномовці);
 - окрім безпосередньо надання разових юридичних послуг, агенція здійснює абонентське обслуговування місцевих підприємств. Надані послуги полягають не лише у супроводі договірної роботи чи представництві в судах, але й у створенні методичних матеріалів (рекомендацій) для працівників фінансово-економічних підрозділів підприємств;
 - в мережі Інтернет функціонує корпоративний сайт за допомогою якого про послуги юридичної агенції взнають потенційні клієнти-користувачі пошукових систем Google, Yandex, Meta та ін. За допомогою електронної пошти відбувається взаємодія з потенційними клієнтами, поширення розроблених юристами інформаційних продуктів тощо;
 - працівники агенції залучаються до створення інформаційних матеріалів для розміщення на корпоративному сайті в мережі Інтернет, метою яких є зацікавлення потенційних клієнтів в послугах підприємства, підвищується рейтинг корпоративного сайту в пошукових системах.
- Порівняння всіх вищенаведених даних свідчить про те, що керівництво юридичної агенції є незацікавленим у формуванні достовірної фінансової звітності, яка б сповна відтворювала рух грошових коштів та примноження виробничого капіталу підприємства. Під час проведеного дослідження нами встановлено, що причиною низького рівня облікової культури є:
- невиразне прагнення приховати активи підприємства (як було встановлено воно сформоване в більшому ступені на основі стереотипів, а не конкретних матеріальних мотивів);
 - не усвідомлення поняття приріст капіталу як одного з критеріїв ефективності роботи агенції;
 - не усвідомлення прямого зв'язку між власним матеріальним благополуччям та вартістю капіталу власного підприємства.
- Необхідно відмітити також, що керівництво агенції з розумінням ставиться до поняття «вартість бізнесу», а також вважає пропозицію купівлі «бізнесу під ключ» – привабливою. Це свідчить про те, що формування облікової культури починається з усвідомлення того, що бухгалтерський облік – це не обтяжливий вантаж, а один з інструментів підвищення ефективності управління.

В переліку «поза облікових» активів також досить часто опиняються придбані за власний кошт нерухомість, транспортні засоби, обладнання та матеріали тощо. Наприклад, окремими фізичними особами-підприємцями, які працюють в сфері сільського господарства до управління статистики подається фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва, який складається з балансу та звіту про фінансові результати [8] та зазвичай містить лише мінімально необхідний обсяг інформації: в структурі активів – основні засоби, насіння, обладнання, придбане за рахунок субсидованих державою коштів (у разі якщо підприємець отримав допомогу на відкриття власної справи) або ж за рахунок позикових коштів; в структурі пасивів – поточні зобов'язання перед бюджетом та трудовим колективом, зобов'язання за кредитами. У звіті про фінансові результати вказуються обсяги реалізованої продукції, а також витрати (які походять, наприклад, із фонду оплати праці, розрахунків за відвантаженою продукцією тощо).

Таким чином, значна частина господарської системи малого підприємства (мікропідприємства) – акумульовані активи, налагоджені механізми виробництва та обслуговування, управління та збуту, а також праця підприємця, спрямована на її створення – залишаються неврахованими. Подібна практика є неприпустимою, оскільки саме ці складові є наглядною формою для ознайомлення зовнішніх користувачів інформації з фінансово-економічним станом підприємства, а також вартісною оцінкою зусиль фізичної особи-підприємця (власників чи керівництва малого підприємства), яка визначає ринкову вартість створеного бізнесу.

Описана ситуація має негативні наслідки не лише для ефективного державного регулювання економіки, розвитку стратегічних галузей та підтримки вітчизняного виробника в цілому, але й для розвитку малого бізнесу. Розглянемо втрати яких безпосередньо зазнаватиме мале підприємництво внаслідок недостовірного відображення в фінансовій звітності інформації про структуру виробничого капіталу:

- мінімізується можливість отримання вигідних пропозицій від кредиторів, постачальників, потенційних замовників чи партнерів, оскільки вони змушені йти на вищий ризик, приймаючи рішення в умовах недостатності представленої інформації;

- ускладнюється пошук потенційних клієнтів, постачальників, партнерів, оскільки в умовах відсутності достовірної інформації про активи один одного, тяжче виробити умови рівноправного та взаємовигідного партнерства;

- ускладнюється достовірна оцінка та вигідний продаж бізнесу;

- недооцінюється господарський потенціал створеного бізнесу самим підприємцем та зовнішніми користувачами звітності.

Крім того, все вищенаведене також зумовлює перешкоди для розвитку регіонального біз-

нес-середовища. Якими ж можуть бути шляхи подолання несумлінного ставлення до формування фінансової звітності?

Згідно з діючим законодавством, підприємство визначається як безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [9]. Наведені норми визначають засади економічної відповідальності учасників договірних відносин, проте не створюють будь-яких обмежень для господарської діяльності малого бізнесу. Тому цілеспрямоване приховування використовуваних активів є, практично, позбавленим змісту в разі сумлінного дотримання суб'єктом підприємницької діяльності вимог законодавства, оскільки будь-які зовнішні фінансові зобов'язання завжди гарантуються заставою, а відсутність достатнього обсягу ліквідних активів-гарантій, як зазначалося вище, може стати підставою відмови в кредитуванні.

Подібним ставленням до формування фінансової звітності демонструється низький рівень облікової та економічної культури підприємців. Цим ігнорується значимість фундаментальних засад ведення економічної діяльності: капітал становить матеріальну основу для початку та продовження підприємницької діяльності будь-якого підприємства; його розмір використовується як основа при визначенні фінансово-економічного становища підприємницьких структур, автономності бізнесу [12, с. 201]; з його допомогою створюється новий продукт; він є продуктом, що створений людською працею; він не споживається в процесі виробництва.

Вищенаведені приклади з практики свідчать, про те що популяризаторська діяльність органів державної податкової служби та статистики є неефективною з точки зору формування облікової культури. Курс бухгалтерського обліку, що викладається в межах підготовчих програм Державної служби зайнятості та взаємодія підприємців з податковою інспекцією та службою статистики, в основному, спрямовані на виконання необхідного мінімуму даних у фінансовій звітності суб'єкта господарювання.

Очевидно, що такі кроки потрібні, проте недостатні, оскільки формування облікової культури в малих підприємств залежить від власної мотивації. Тому при умові збереження діючого законодавчого регулювання в даній сфері, удосконалення обліку виробничого капіталу в практиці суб'єктів малого бізнесу, на нашу думку, є можливим лише у разі підвищення економічної, правової та суспільної свідомості суб'єктів підприємницької діяльності до якісно нового рівня. Цього можна досягнути вдавшись до стимулювання підприємницької активності шляхом зменшення податкового навантаження на діяльність новозареєстрова-

них підприємств, а також зменшенням розміру відрахувань до соціальних фондів для новостворених робочих місць.

Принципово новим рішенням є створення відкритого реєстру суб'єктів малого підприємництва у форматі інтернет-майданчика електронної комерції з широкими можливостями користувачького інтерфейсу. Зокрема, необхідно забезпечити можливість пошуку інформації та отримання користувачами витягів у розрізі наступних даних:

- видів економічної (промислової) діяльності;
- адреси та розміщення виробничих потужностей;
- вартості та структури активів;
- пропонувані умов постачання та використовуваних логістичних схем;
- основних видів продукції (послуг), що виробляються.

Оновлення даних реєстру необхідно здійснювати на основі статистичної та фінансової звітності, а сам реєстр необхідно позиціонувати на ринку аналогічних інформаційних продуктів, тоді його конкурентні переваги засновувалися б на актуальності регулярно оновлюваних баз даних про малий бізнес в державі. При цьому введення вказаних даних має здійснюватися опціонально: мотивація підприємця вносити до реєстру якнайповнішу інформацію (через фінансову та податкову звітність) засновується на прагненні привабити потенційних клієнтів, інвесторів та партнерів.

Запропоновані рішення мають загальний характер відносно предмету бухгалтерського обліку. Проте роль останнього в даному нововведенні важко переоцінити, оскільки необхідно запропонувати таку методологію обліку виробничого капіталу, котра б забезпечувала оцінку та облік руху активів суб'єкта господарювання з огляду на специфіку малого бізнесу та тенденцій розвитку бізнес-середовища. Вважаємо, що особливо актуальними на сьогодні є наступні напрямки удосконалення обліку:

- вартісна оцінка та облік нематеріальних активів (засобів електронної комерції, баз даних, об'єктів інтелектуальної власності);
- оприбуткування та облік необоротних активів, які перебували у приватній власності підприємця до започаткування бізнесу;
- вартісна оцінка та облік фізичної та інтелектуальної праці, спрямованої на примноження виробничого капіталу;
- оцінка (переоцінка) та нарахування амортизації окремих видів необоротних активів;
- методологія оцінки достовірності наведених у фінансовій звітності активів малого підприємства.

Порушені проблеми є не новими та піднімалися науковцями раніше. Тому ми вважаємо, що їх вирішення має значення не лише для запропонованого способу формування облікової культури вітчизняних підприємців, але й для

подальшого розвитку та модернізації бухгалтерського обліку як науки, сфери діяльності та функції управління. В контексті вважаємо за потрібне уточнити виявлені в процесі даного дослідження передумови удосконалення методології обліку виробничого капіталу малих підприємств:

- зростання ролі інформаційних технологій в організації виробництва та збуту продукції підприємств;
- зростанні ролі інтелектуальних ресурсів у функціональній структурі активів суб'єкта господарювання;
- відсутність загально визнаних методів оцінки праці, що використовується для примноження інформаційного капіталу;
- значна частка повторно використовуваних засобів виробництва;
- потреба розвитку методів та засобів оцінки вартості підприємств малого бізнесу.

Висновки і пропозиції. Отже, здійснено спробу обґрунтування передумови розвитку малого підприємництва з точки зору тих проблем та шляхів їх вирішення, які перебувають або ж торкаються площини методології бухгалтерського обліку. Сприйняття підприємцями обов'язку з формування фінансової звітності можна охарактеризувати як «додатковий обтяжуючий елемент фіскального тиску». Таке розуміння спричинене:

- а) податковим навантаженням; б) низьким рівнем економічного світогляду;
- в) стереотипами щодо взаємодії з органами державного контролю;
- г) відсутністю безпосередньої користі від ведення обліку.

На нашу думку, вирішенням даної проблеми з боку держави є впровадження дієвих методів матеріального заохочення підприємців до відповідального обліку господарських операцій. З боку науки необхідним є надання для малого бізнесу необхідних для цього облікових інструментів, які б відповідали сучасним тенденціям розвитку бізнес-середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балабанова Л. В. Маркетинг підприємства : навчальний посібник / Л. В. Балабанова, В. В. Холод, І. В. Балабанова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 612 с.
2. Бутенко Н. В. Маркетинг : підручник / Н. В. Бутенко. – К. : Атіка, 2008. – 300 с.
3. Корж М. В. Маркетинг : навчальний посібник / М. В. Корж. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 344 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99> (13.07.2013). – Назва з екрану.
5. Пожуєв В. І. Інтелектуальний капітал як стратегічний потенціал організації // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – № 37. – С. 4-15.
6. Юдін О.М. Системи електронної комерції: створення, просування і розвиток : монографія / О. М. Юдін, М. В. Макарова, Р. М. Лавренко. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 201 с.
7. Литовченко Н. М. Інтернет-магазин як інноваційний інстру-

- мент для малого поліграфічного підприємства [Електронний ресурс] / Н. М. Литовченко, К. В. Шелехов // Актуальні проблеми економіки та управління. – 2011. – № 5. – Режим доступу : http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2011_28.pdf (13.07.2013). – Назва з екрану.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00> (16.07.2013). – Назва з екрану.
9. Закон України «Про підприємство» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [сайт] / Законодавство України. – 2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (16.07.2013). – Назва з екрану.
10. Господарський кодекс України. Станом на 1 вересня 2012 р. [Текст] : відповідає офіційному текстові. – Х. : Одиссей, 2012. – 184 с.
11. Цивільний кодекс України [Текст] : із змінами та доп. станом на 05 жовт. 2012 р. : (відповідає офіц. тексту). – К. : Правова єдність, 2012. – 344 с.

УДК 343.13; 336.227.1

Копитко М.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

ANALYSIS OF THEORETICAL APPROACHES TO THE DETERMINATION DEFINITION AND CONSTITUENTS SYSTEMS ECONOMIC SECURITY

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено особливості трактування поняття «система економічної безпеки підприємства» представниками вітчизняної та іноземної економічних шкіл. При цьому наголос зроблено на аналізі складових елементів системи економічної безпеки підприємств з метою визначення її оптимальної структури, що дозволить сформувати таку систему на промислових підприємствах України.

Ключові слова: економічна безпека, система економічної безпеки, елементи системи економічної безпеки підприємств.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы особенности трактовки понятия «система экономической безопасности предприятия» представителями отечественной и иностранной экономических школ. При этом акцент сделан на анализе составляющих элементов системы экономической безопасности предприятий с целью определения ее оптимальной структуры, что позволит сформировать такую систему на промышленных предприятиях Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, система экономической безопасности, элементы системы экономической безопасности предприятий.

ANNOTATION

In this paper features of the interpretation of «system of economic security» by the representatives of domestic and foreign economic schools were investigated. This emphasis on the analysis of components of economic security of companies to determine its optimal structure that allows to implement similar system in industrial enterprises in Ukraine.

Key words: economic security, economic security system, elements of the economic security.

Постановка проблеми. З кожним роком щораз більше ускладнюється процес діяльності підприємств та стають жорсткішими умови ринку, що негативно позначається на прибутковості суб'єктів господарювання. Одним із шляхів втримання позицій є створення ефективної системи гарантування економічної безпеки на підприємствах. Саме такі дії дозволять попередити

настання та реалізацію ризиків і загроз, а також мінімізувати наслідки реалізації небезпек. Тому особливої актуальності набуває вирішення питань зі створення ефективної системи економічної безпеки, в тому числі і промислових підприємств.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідження сфери гарантування економічної безпеки є досить поширеними у працях вітчизняних [1; 2; 4-10; 12; 14-21] та іноземних [3; 11; 13] науковців, але у зв'язку неоднозначністю понять і різними підходами до визначення елементів системи економічної безпеки, постає завдання уніфікації таких елементів економічної безпеки промислових підприємств, що дозволить удосконалити процес гарантування економічної безпеки.

Метою статті є детальний аналіз існуючих тверджень щодо розуміння сутності та структури системи економічної безпеки, що є вихідним фактором у системі гарантування економічної безпеки промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. Промисловим підприємствам доцільно формувати повноцінну систему економічної безпеки з власною службою та потужним ресурсним забезпеченням, такою є думка Коробчинського О.Л. [1], а от представникам малого бізнесу варто залучати спеціалізовані приватні підприємства, тобто сферу безпеки передавати в аутсорсинг, щодо підприємств середніх розмірів, то їм варто залучати зовнішніх експертів у тих сферах, де їм бракує власних ресурсів чи потенціалу.

На думку Шевченка І. [2], основне значення системи економічної безпеки підприємства відображається в тому, що вона повинна мати